

URBANISTICKÁ VÝROČÍ

LISTOPAD - PROSINEC 1998

Z mnoha jmen, která si zaslouží připomenutí v souvislosti s životními výročími, je nejstarší **Francesco Milizia** (1725 - 1798). Narodil se u severoitalského Lugana a byl to spíše teoretik, než praktický stavitel, což bylo dáno i jeho studiem filosofie a exaktních věd na několika italských univerzitách. Nakonec získal významné místo na dvoře neapolského krále a od

roku 1761 se usídlil v Římě, kde přednášel na Akademiích a patřil do okruhu tehdejších vědců a encyklopedistů. Stále více se soustřeďoval na studium architektury a stavby měst, což se promítlo do mnoha jeho spisů.

Byl na konci 18. století kritikem baroka i jeho předních tvůrců jako je Michelangelo nebo Borromini. Jeho kritika se zaměřovala

i na ideální města renesance, kterým vytýkal přílišnou jednotvárnost a nudnost. Jeho spisy jsou tak základními kameny teorie osvícenského klasicismu, přičemž ovšem neupíval pouze na strnulé geometrické pravidelnosti. Na mnoha místech jeho spisů nalezneme dodnes zajímavé myšlenky o uspořádání měst, které spojoval s úvahami

o ekonomických podmínkách a dokonce i s přitažlivostí měst pro cizí návštěvníky.

Na prvním místě zdůrazňoval pohodlí a hygienu a doporučoval, aby každé město mělo svou "akademii" - tedy jakousi regulační komisi, která by dbala na vhodné umístění budov a na to, aby obraz města byl sice pravidelný, ale zároveň rozmanitý a proměnlivý. Zdůrazňoval, že "je třeba konečně vytvořit obraz města, zpestřený náhodami: to znamená velký pořádek v detailech, avšak zároveň pestrost a mnoho rozmanitosti v celku". Soudil, že každá městská čtvrť by měla mít něco odlišného a že zejména velkoměsta by se měla vystříhat přílišné pravidelnosti.

Jeho filosofické zaměření mu nebránilo v tom, aby se podrobně nevěnoval například rozměrům ulic, hustotě a výšce zastavění, funkčnímu zónování, umístění výroby a podobným praktickým otázkám. To hlavní, co vyžadoval od města, byla "uspořádanost a zároveň originalita, úměrnost a přítomnost i rozmanitost".

Několik let po smrti Milizii se v Hamburku narodil **Gottfried Semper** (30.11.1803 - 15.5.1879), kterému bylo souzeno, aby se stal jedním z nejvýznamnějších tvůrců 19. století. Své vysokoškolské vzdělávání započal studiem matematiky a vojenství a pak teprve se věnoval architektuře. Jeho život byl na jedné straně naplněn dramatickými událostmi, jako byl útěk po souboji, účast v bojích na barikádách při revolučních událostech v Drážďanech v roce 1848 a znovu útěk do Paříže. Tomu však nijak neznemožňovalo jeho hluboká studia, rozsáhlou architektonickou a urbanistickou tvorbu a autorství mnoha spisů, v nichž se zejména věnoval zkoumání antického odkazu z hlediska nové doby.

Bylo by možno připomínat jeho mnohé projekty i realizované stavby, mezi které patří zejména nové budovy Curyšské techniky, kde působil jako vedoucí výuky stavitelství v letech 1859 - 1864. Četné stavby realizoval také v Drážďanech - mimo jiné synagógu, muzeum a zejména Dvorní divadlo, včetně jeho nové výstavby po požáru v roce 1869.

Z jeho urbanistických prací se řadí na prvé místo jeho projekty pro Drážďany, Hamburk a Vídeň. V Drážďanech projektoval velkolepé Fórum, z něhož však byly realizovány pouze určité fragmenty. Několik let se věnoval návrhům obnovy centra rodného Hamburku po jeho velkém požáru v roce 1842. Představoval si zde velkorysé řešení v duchu renesančních koncepcí,

avšak ani zde nebyly jeho návrhy přijaty. Město dalo přednost skromnějším řešením svého městského inženýra Lindleye a jeho úzkoprsé technické komise. Ve Vídni, kam byl v roce 1869 povolán jako poradce pro dvorní stavby, pracoval na projektu rozšíření císařské rezidence, avšak i tam byla z jeho návrhu realizována jinými pouze část. Opět to mělo být velkolepé Fórum, jak o tom svědčí nové budovy muzeí, Dvorní divadlo a nedokončená nová křídla Hradu.

V Semperových spisech nalezneme nejen hlubokou znalost klasické architektury, ale také četné do budoucna orientované podněty. Tak například ve své zprávě pro projekt obnovy Hamburku uvažuje o funkční diferenciaci centrálních městských prostorů, o významu pohybu pěších a žádoucí ochraně náměstí před přílišným tlakem dopravy. Za důležitou součást centra považoval kryté pasáže a haly, což se podařilo uskutečnit až jeho následovníkům v Hamburku o 150 let později.

Převážně pedagogické a praktické činnosti se věnoval německý architekt a urbanista **Theodor Fischer** (28.5.1862 - 25.12.1938). Vedl v 90. letech plánování a výstavbu Mnichova, avšak působil také v Berlíně, Drážďanech a v letech 1901-1908 na Technice ve Stuttgartu. Významně se uplatnil v německém Werkbundu, jehož byl roku 1908 spoluzakladatelem a po určitou dobu i předsedou. V roce 1909 se stal prvním profesorem urbanismu na Technice v Mnichově, kde působil celých dvacet let. Zahájil tam o tomto oboru pravidelné přednášky. V dnešní době je především připomínán jeho v roce 1920 vydaný drobný spisek "Šest přednášek o umění stavby měst", obsahující jeho názory na urbanismus, které z něj učinily představitele tzv. jihoněmecké

urbanistické školy.

Jeho praktické zkušenosti se projeví ve velmi moderních názorech na zónování a regulaci měst. Na tehdejší dobu je obzvlášť pozoruhodné jeho zdůrazňování nezbytné spolupráce architektů, ekonomů, hygieniků, dopravních a vodo hospodářských inženýrů při plánování a stavbě měst. Delší dobu u něj pracoval Le Corbusier a mezi jeho žáky patřil také E. Mendelsohn, H. Häring, E. May, O. Bartning, P. Bonatz, F. Forbat a také J.J.P. Oud. Po roce 1933 se zcela distancoval od nacismu a zemřel opuštěn v Mnichově.

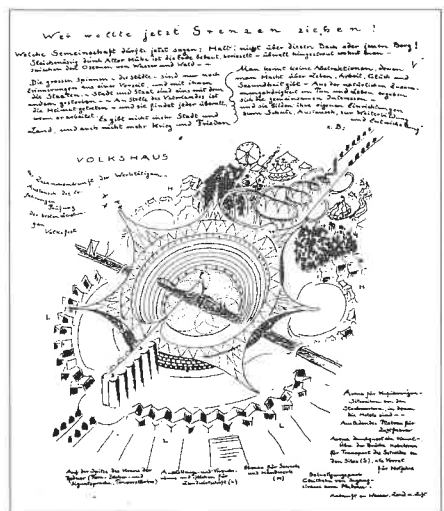
Jako vysokoškolský asistent u T. Fischera působil v letech 1903 - 1908 před svým odchodem do Berlína **Bruno Taut** (4.5.1880 - 24.12.1938). Ten spolu se svým o čtyři roky mladším bratrem Maxem patří mezi nejvýznamnější představitele německé a vůbec evropské avantgardní architektury.

Narodil se na Baltu v Královci a rád upozorňoval na to, že slovo "taut" znamená litevsky "lid". Po gymnaziálních studiích začal pracovat na stavbách a pouze v zimě navštěvoval stavební průmyslovku. Již jako dvacetiletý se stal členem umělecké skupiny v Berlíně, kde našel v té době zaměstnání v architektonické kanceláři B. Möhringa. Po krátkém působení ve Stuttgartu u T. Fischera se vrátil do Berlína a již roku 1913 se proslavil svým projektem "Pomníku železa" a o rok později "Pavilonem sklářství" na výstavě Werkbundu v Kolíně nad Rýnem. Zejména tato jeho stavba byla a dodnes bývá publikována v architektonických a uměleckých časopisech.

Jeho další celoživotní orientaci ovlivnilo místo poradce v Německé společnosti pro zahradní města. Snad to a navíc přátelství s "básníkem architektury" P. Scheerbartem jej orientovalo na okruh tehdejší německé umě-

B. Taut počátkem 30tých let

B. Taut: Die Auflösung der Städte

lecké avantgardy. Během války se vyhýbal vojenské povinnosti a byl opravdu jediným německým architektem, který v té době napsal protiválečný manifest a kreslil Pomník míru.

Vrcholem jeho umělecké revoluční činnosti se staly první poválečné roky, kdy vydával dodnes slavný časopis "Svítání" z let 1920 -1922. Byl významným členem "Listopadové skupiny" a "Pracovní rady pro umění". Od roku 1921 působil po tři roky jako městský stavební rada v Magdeburku, patřícím tehdy mezi německá centra avantgardního umění. Pak projektoval obytná sídliště pro dělnická družstva, která dodnes patří mezi klasická díla německé moderní architektury. V roce 1930 se stal profesorem architektury a urbanismu na Technice v berlínském Charlottenburgu a spolu s dalšími i členem Pruské akademie umění. V roce 1932 odjel pracovat na rok do Sovětského svazu a v roce 1933 se mu podařilo přes Bodamské jezero prchnout před nacisty do Švýcarska. Tři roky pak působil v Japonsku a posléze v posledních letech svého života v Istanbulu, kde také zemřel.

Ojedinělé přínosy Bruno Tauta ve sféře urbanismu spočívají jak v praktických projektech, tak i v jeho teoretických úvahách a spisech. Bylo by možno jmenovat mnoho jeho projektů a realizací, jako je již z roku 1905 dělnická kolonie ve Stuttgartu, z roku 1913 zahradní sídliště Reforma v Magdeburku, stejně jako projekty z 20. let, kdy pro dělnická družstva navrhl celkem v několika obytných souborech přes 10 000 bytů.

Z teoretického působení lze alespoň připomenout jeho knihu z roku 1919, kterou nazval "Koruna města". Zabýval se v ní novými tendencemi ve vývoji měst v duchu základního motta, že "nás ovládá touha mít opět města, v nichž budeme podle Aristotela žít a bydlet nejen bezpečně a zdravě, ale též šťastně". V souvislosti s tím se věnoval úvahám o novém poslání veřejných prostranství a budov, o nové siluety města a jeho dominantách. Neopomněl však zároveň ani praktické otázky dopravy, stejně jako etapizace a financování výstavby.

Dalším spísem z téhož roku je sborník "Ano! Hlasy pracovní rady pro umění". Je to ojedinělý obraz názorů představitelů avantgardy té doby, mezi nimiž najdeme H. Finsterlina, W. Gropia, H. Obrista, K. Schmidta-Rottlufta a samozřejmě i Maxe a Bruna Tauta.

Do širokého spektra urbanistických koncepcí, na něž byla tak bohatá první třetiletí našeho století, patří nesporně Tauto-

va kniha " Rozpuštění měst, neboli Země je nejlepším obydlím" roku 1920. Je to vedle představ příslušníků ruské avantgardy a F.L. Wrighta jedno z krajních vyjádření desurbanizačních představ, vedoucí až k popírání významu měst vůbec. Nehledíme zde však nějaké technické argumenty a ekonomické propočty. Jak o tom svědčí samo věnování knihy "sněhovým vločkám, všem dětem, květinám a hvězdám" je to spíše básnická apoteóza života v přírodě a s přírodou, doprovázená Tautovými kresbami budoucí regenerované krajiny. Pozornost si zaslouží i názvy jednotlivých kapitol a kreseb, nemajíc daleko k utopismu, stejně jako připojené citáty J.J. Rouseaua , H.G. Wellse nebo L.N. Tolstého a W. Whitmana.

Na počátku 20. let během svého působení v Magdeburku se B. Taut věnoval barevnosti architektury, jak to vyjádřil ve svých statích v časopise Svítání. Publikoval tam Manifest o barevné architektuře, kde se říká, že "nechceme žádné bezbarvé domy ...barva není tak drahá jako dekorace, římsy a sochy, ale je výrazem životní radosti, kterou lze podpořit skromnými prostředky". Není náhodou, že tyto představy se promítly i do výstupy počátku 20. let a teprve rigorózní funkcionalisté našli zálibu v bílé barvě, avšak i oni rádi uplatňovali ostře barevné detaily.

V těchto několika odstavcích nelze samozřejmě zachytit celou šíři tvorby a tvůrčích přínosů Bruno Tauta pro moderní architekturu a urbanismus.

Z naší české scény si nejprve připomeneme **Jiřího Fišera** , který se ovšem ve své době psal i Fischer (15.12.1768 - 19.12.1828). Narodil se ve Vídni a tam také studoval na Akademii. Svou činností se však plně uplatnil v Českém království, kde byl autorem mnoha staveb, jako je přestavba Letohrádku v Královské oboře v roce 1804 nebo kostel sv. Kříže Na příkopě z let 1819 - 1823. Stal se Hergetovým nástupcem jako profesor na Pražském stavovském polytechnickém institutu a zároveň zaujímal vysokou funkci zemského stavebního ředitele.

Jeho urbanistické působení se projevilo ve dvou důležitých městech té doby, jejichž projekty nesou jeho podpis. Není sice jisté, zda byl skutečným autorem nebo pouze plány aproboval, ale v každém případě lze předpokládat, že na ně měl velký vliv. Na prvním místě je nutno jmenovat projekt Mariánských Lázní z let 1808 -1818, jejichž parkovou koncepci řešil návazně Václav Skalník. Ať již připíšeme základní myšlenku kterémukoliv z nich, je to ve své době ojedi-

nělý projekt zahradního města, mistrovsky vsazeného do krajiny. Druhým velkým projektem, podepsaným Fišerem, je návrh Karolina z roku 1816. Na rozdíl od Mariánských Lázní je to racionální klasicistní schéma šachovnicové sítě, která byla jistě vhodnou pro rychle rostoucí průmyslové předměstí.

Není náhodou, že krásné Mariánské Lázně byly jedním z měst, kterými se trvale zabýval architekt a urbanista **Jindřich Krise** (21.11.1908 - 14.3.1989). Svá pražská studia měl možnost doplnit v Berlíně, Paříži a Římě, přičemž se mimo jiné dostal do kontaktu s D. A. Agachem a P. Abercrombiem. Po návratu do Prahy nastoupil jako asistent u A. Mikuškovice a pedagogické činnosti zasvětil celý svůj další život. To však neznamená, že by se aktivně nezúčastnil architektonických soutěží a urbanistického plánování pro Prahu, Plzeň, Mariánské Lázně, Tábor, České Budějovice, Písek a nespočetná další města. Tam všude se uplatňoval nejen svými rozsáhlými a neustále doplňovanými znalostmi, ale byl též oblíben pro svou přátelskou povahu a neformální vystupování.

Za Kriseho největší dílo lze zřejmě považovat projekt výstavby Pankráče, vzešlý z jeho vítězného soutěžního návrhu z roku 1956. Pamatuji si, jak pečlivě zvažoval výšku předpokládaných dominantních objektů, jejichž navržený počet byl již v současné době překročen. Mimoděk se vtírá myšlenka, zda by se dokázal smířit s tím, že se má jím předpokládaná citlivá silueta podle nejnovějších návrhů proměnit v jakýsi velmi provinciální Manhattan.

***

Do kroniky událostí roku 1998 patří také úmrtí ve francouzském Toulonu narozeného brazilského architekta a urbanisty **Lucia Costy** (27.2.1902 - 13.6.1998), který se dožil 96 let naplněných bohatě prací. Přenesl do Jižní Ameriky jako jeden z prvních evropský funkcionalismus a byl brazilským delegátem v CIAM. Patřil mezi autory budovy ministerstva zdravotnictví a školství v Rio de Janeiro z let 1937 -1943, která je považována za počátek moderní brazilské architektury.

Jeho největším dílem je urbanistická koncepce nového brazilského hlavního města Brasílie, kterou vypracoval na základě vítězného soutěžního návrhu z roku 1957 a při jehož realizaci se významně uplatnil jeho o málo mladší žák a následovník Oscar Niemeyer.

Jiří Hruza